
ÖSSZEFOGLALÁSOK

A Magyar Királyság története a honfoglalástól Trianonig

A cím fordításánál az Uhorsko kifejezés visszaadása okozott problémát, mivel nincs igazán magyar megfelelője, ugyanis ez a terminológia sokkal többet jelent Magyarországnál. Ebben az egy szóban benne rejlik az is, hogy ez egy többnemzetiségű állam, ahol nem csak magyarok éltek. A honfoglalástól Trianonig használja a szlovák és cseh történetírás ezt a kifejezést.

E könyv több szerző munkája (*Peter Kónya, Vladimír Segeš, Annamária Kónyová, Ivan Mrva, Peter Chrastina*, valamint *Miroslav Kamenický*), kik Szlovákia különböző egyetemlein dolgoznak. A kötet megírásában orosz-lánrészt Peter Kónya vállalt. Terjedelmes műről beszélünk, 760 oldalnyi törzsszöveg, ezenfelül térképmelléklet és különféle jegyzékek, felsorolások gazdagítják, például uralkodók, nádorok és kormányfők listája. A honfoglalástól (kis kitérével az azt megelőző időszakról) Trianonig tekinti át a Kárpát-medence eseményeit.

Külön pozitívumként említem a színes térképeket, melyek könnyebben átláthatóak, mint a máshol fellelhető fekete-fehér társaik, így jobban segítik az ismeretanyagban való elmélyülést. Több színes és fekete-fehér illusztráció is található benne. Ezek segítségével vizuálisan is elmélyülhet az olvasó az adott korban. A könyv stílusa egységes, nem zavaró az, hogy több szerző műve. Nyelvezete gördülékeny, egy nem anyanyelvi olvasó számára is viszonylag könnyen érthető. A fejezetek között nincs igazán átfedés a mohácsi csata és hatásainak leírásától eltekintve, amit olvashatunk Vladimír Segeštől, majd a következő nagy fejezet kezdetén Peter Kónyától is. A könyv egységét hivatott növelni az is, hogy a helységnevek írásánál ugyanazt a sémát alkalmazták: az eredeti szlovák nevet, ha nem volt ilyen, akkor a magyar, vagy német változatot választották. Így lett például Prešpork Pozsony és Pät'kostolie Pécs. Különböféle fogalmaknál, vezetékneveknél, ha nem a közismert magyar vagy szlovák alakot használták a szerzők, akkor gyakran zárójelben mellé került a magyar, latin vagy szlovák rokon értelmű kifejezés, ez az értelmezést is megkönnyítette. A keresztneveket egységesen szlovák formájukban alkalmazták.

A könyv nagy részben a magyar szakirodalomra támaszkodik a szlovák, cseh, latin és német nyelvű mellett. Éppen ezért gyakran azt a hatást kelti, mintha egy magyar nyelvű hasonló témájú kötetet lapoznánk. Ezt figyelembe véve sokkal inkább a különféle értelmezések és nézőpontok közötti különbségek az érdekesek. Ezek többségét maguk a szerzők is kiemelték. Írásom nagyobb részében megpróbálok ezekre a nézőpontbeli különbségekre figyelni, ez egy kissé azt a látszatot keltheti, mintha ezek túl nagy hangsúlyt kaptak volna a könyvben, pedig ez nem jellemző. Itt olyan véleményütköztetésekre gondolok, mint ami például Annamária Kónyová írásában is fellelhető; honfoglaló őseink általunk kalandozó hadjáratoknak nevezett akcióiról megemlíti, hogy kemény rabló hadjáratok voltak, melyek akár komoly áldozatokat is követelhettek, és csupán a korábbi időszakok magyar történései nevezték el romantikusan kalandozásoknak. (39–41.). Ki kell emelni, hogy a könyv inkább a szlovák történetírás tradíciói ellen foglal állást, és nem a magyar történetírással szemben fogalmaz meg nem helyénvaló kritikát. A magyar történelemről való kevés és eltorzult ismeret inspirálta a szerzőket e tankönyv megírásában, ugyanis a szlovákok többsége számára a Morva Birodalom és a nemzetébredés között csak elnyomás és sötét kor van. (7–9.) A könyv már csak ezért is főleg politikátörténet, amit megpróbálnak az egyes korszakábrázolások végén némileg árnyalni gazdaságtörténettel és társadalomábrázolással, egy kis vallás- és művészettörténettel, de ezek igazán hangsúlyosan a dualizmus kori időszak tárgyalásánál jelennek meg.

A kötet a témáját kronologikus rendben tárgyalja, négy fejezetre osztva. Az elsöben a Kárpát-medence kerül a középpontba, Augustus császár korától egészen a magyarok államalapításáig. Itt kap helyet a Morva és Nyitrai Fejedelemség bemutatása is, amit együttesen a szlovák és cseh historiográfiában tradicionálisan Nagy-Morva Birodalomnak neveznek. Vladimír Segeš felhívja a figyelmet arra is, hogy ami nekünk, magyaroknak honfoglalás, az nekik a Kárpát-medence elfoglalása. (27.) Olvashatunk arról is, hogy Pannónia nem volt lakatlan a nomád magyarok bejövetelekor, hanem a szláv jelenlét folyamatos volt, főleg a mai Szlovákia területén. Ez régészetileg is alátámasztható, sőt kimutatható az is, hogy a X. század vége felé elkezdődik a két népcsoport összeolvadása is (29.). Géza nagyfejedelemmel kapcsolatban kerül először elő, de több utalás is történik rá a későbbiekben is, hogy a bejövő magyarok nagyfokú toleranciát tanúsítottak a különféle népcsoportok iránt. Ugyanis a fejedelmi udvarban nemcsak magyarok kaptak helyet, hanem szlávok, bajorok, svábok is, csupán a harci ügyesség és a hűség számított.

Annamária Kónyóvának köszönhetően megismerkedhetünk a magyar őshazával, Etelközzel, a törzsszövetséggel, a magyarok bejövetelével, Géza

fejedelemmel és az államalapítás rögzös útjának kezdeteivel is. A Svätopluk és a fehér ló közismert történetének hátterét is megvilágítja. Egy egyszerű nomád szokás volt a ló adományozása, melyhez csupán a XVIII. században társították a haza eladását is (40.).

A következő nagy fejezet a *Fél évezred Európában* címet viseli, Vladimír Segeš munkája, és az eseményeket az államalapítástól Mohácsig veszi sorra. Megismerteti az olvasót István királlyal, trónöröklési gondjaival, különféle korai és későbbi hatalmi harcokkal, a Szent Korona eredetével, és a hozzá fűződő hagyományokkal is, az Árpád-ház kihalásával, majd az Anjoukkal, Luxemburgi Zsigmonddal, az oszmán ellenes harcok kezdetével stb. Mátyás királyról nagyon jó véleménnyel van a szerző. Olvasói számára elmagyarázza azt is, hogy milyen értelemben tekinthető ő „hazai” királynak. Hangsúlyozza, hogy Mátyás idején teljesen mást jelentett a nemzetiség, mint a XIX. századtól kezdve, és ha az akkori nemzetiségi fogalmat vesszük alapul, akkor ő egyformán magyar, havasalföldi, szlovák, horvát, ruszin, német, latin, de akár még zsidó is lehetett (143.).

Vladimír Segeš gyakran magyaráz el eseményeket, és azok következményeit, rövid és hosszú távú hatásait, segítve a könnyebb megértést. Ilyet tapasztalhatunk az Aranybulla leírásánál is. Sok korabeli forrást, idézetet használ, többször jelenik meg így egy-egy személy, esemény leírása is. A korabeli urbanizációval kapcsolatban kiemeli, hogy a németek és a magyarok mellett a szlovákság a leginkább város lakó a középkorban. A szlovákság városiasulását Ján Jiskra huszita hadvezér nagyban elősegítette: az általa megszállt városokból gyakran menekültek el a németek, és költöztek be a szlovákok (173–176.). Kiemeli például azt is, hogy a XV. században nem csak a magyar nyelv jelenik meg különféle formában, hanem a cseh nyelv is. Összesen 230 publikált levél és hivatali feljegyzés ismert a mai Szlovákia területéről egyfajta szlovákosított cseh nyelven (180–181.).

A harmadik nagy fejezet *Bécs és Isztambul között* címet viseli, és Peter Kónya munkásságát dicséri, aki 1526-tól 1790-ig tekinti át az eseményeket. Foglalkozik az ország két, majd három részre szakadásával és ennek okaival is. A Bocskai, Bethlen, I. Rákóczi György harcaira koncentrálnak részekenél, valamint Zrínyi Miklós, a költő török ellenes harcaival nagy mennyiségű adatot közöl, ami körültekintőbb olvasást igényel. Pontosan tudósít I. Lipót 1673-as és 1674-es rekatolizációs akciójáról, valamint az eperjesi vérbíróságról is.

Ebben a fejezetben különféle események és időszakok kapcsán, de gyakran előkerül a Magyarország nemzetiségi szerkezetében végbement drasztikus változás, melynek következtében kisebbségbe kerültek a magyarok.

Ez a török időszaknak, valamint a felszabadító háborúnak is köszönhető volt, ekkor ugyanis teljes területek néptelenedtek el. A királyság minden népe megszenvedte ezt az időszakot, de főleg a magyar ajkúak számára volt pótolhatatlan a veszteség, ugyanis önerőből már nem voltak képesek az elnéptelenedett területeket benépesíteni. Ez is az oka annak, hogy önkéntes és szervezett betelepülésekre került sor szerbek, románok és németek részéről. Főleg Erdély esetében értékelte a szerző jelentősnek a románok beszivárgását. Peter Kónya megemlíti azt is, hogy néhány északi város a németeket ért veszteség következtében elszlovákosodott, például Kisszeben. Míg Kassa, Pozsony, Nagyszombat esetében a magyar ajkúak erősödtek meg (360–379.).

Külön részt szentel a korai újkori iskolarendszer kialakulásának, ahol a barokk elterjedése is helyet kapott. Mária Terézia és II. József reformjait és azok hatásait nem csak a Magyar Királyság területén mutatja be, hanem a Cseh Királyság és az örökös tartományokban is, összehasonlító jelleggel. II. József jobbágyrendeletéről kiemeli, hogy nem volt olyan nagy jelentőségű, mint ahogy azt a szlovák történetírók tévesen állítják cseh írók hatására. Ennek oka, hogy a birodalom nyugati felében, így a cseh területeken is forradalminak számított, ugyanis a jobbágyterhek magasabbak voltak, mint Magyarországon, ahol ez a rendelet tulajdonképpen a már korábban létező állapotokat legitimálja, körülbelül a jobbágyok 10–20 százalékát érintette (437.). Elavultnak tekinti azt a magyar történészek körében még gyakran megjelenő nézetet, hogy a Habsburg-uralom egyértelműen negatív lett volna az ország fejlődésére nézve. A gazdasági és a politikai fejlődés ettől árnyaltabb képet mutat, bár az igaz, hogy az abszolutista uralkodók Magyarország agrár jellegét erősítették, de ez hagyományai és földrajzi adottságainak is köszönhető volt. (443.)

A magyar nemzetébredést is figyelemmel kíséri a felvilágosodás időszejében. Majd hozzáteszi, hogy ezzel szinte párhuzamosan indult meg a többi nemzetnél is ugyanez a folyamat. A szlovák nemzetébredésnél a katolikus papok játszottak nagy szerepet, például Anton Bernolák. A románoknál is az egyházi értelmiség dominált. Ebben az időszakban jelentek meg az első történelmi művek is, melyekben az írók saját népük eredetével foglalkoztak. A szlovákok a Nagy-Morva Birodalom lakóinak leszármazottaiként tekintettek magukra, míg a románok a dákoromán kontinuitás elméletét alkották meg. Kulturálisan a Magyar Királyságban a legműveltebb nemzetiségnek a szerbeket, míg a legelmaradottnak a románokat tartja a szerző. Továbbá kifejti, hogy egyedül a szászoknak és a sváboknak nem volt igényük arra, hogy önálló nemzetet alkossanak. Peter Kónya nem törekszik arra, hogy a

szlovákok nemzetébredését aránytalanul kiemelje, sőt a magyar mellett a román kap nagy hangsúlyt (475–478.)

Az utolsó fejezet a *Felemelkedés és bukás a „hosszú XIX. században”* címet viseli, mely Peter Kónya és Ivan Mrva közös alkotása. 1790-től 1918-ig kíséri végig az eseményeket. Kimerítően beszél a II. József utáni időszakról, a reformkorról, 1848/49-ről, majd az azt követő megtorlásról, a dualizmus időszakáról és berendezkedéséről stb. Itt kapnak igazán hangsúlyt a magyarok és a többi nemzetiségek viszonyai és a modern nemzet formálódásának hatásai. A szerzők kifejtik, hogy a nemzetiségi felszűléség mindig is jelen volt a Magyar Királyságban, azonban sokáig csak helyi szinten, és háttérben gazdasági, társadalmi érdekek húzódtak meg. Megjegyzik, hogy a modern magyar nemzet kialakításának – mely a kisebbségek magyar nemzetbe történő beolvadására törekedett – szükségszerűen kudarccal kellett végződnie, mivel mind politikailag, mind kulturálisan túl nagyok voltak a különbségek. (512.) Egyedül a ruszinok voltak azok, kik nem fogalmaztak meg politikai követeléseket, csak nyelvhasználati és kulturális jogokat szerettek volna. A reformmozgalom alatt egy olyan polgári társadalom képe alakult ki, melyben csak egy nemzet és egy nyelv létezett. A magyar vezetők úgy gondolták, a nemzetiségi kérdés megoldódik magától is, ha megtörténik a jobbágyfelszabadítás, és mindenki egyenjogú lesz. A nemzetiségek többsége – különféle követeléseik ellenére – elfogadta a liberálisok programját, sőt többen is voltak, akik szimpátiájukat úgy fejezték ki, hogy magyarul kezdtek beszélni.

A nemzetiségekkel kapcsolatos 1848-as eseményeket külön alfejezet tárgyalja. Tárgyilagosan fejt ki az egyes csoportok motivációját, beleértve Bécs politikáját is. Az eseményeket megpróbálja elmagyarázni, közérthetővé tenni érzelmi töltet nélkül.

A magyarok számarányának jelentős növekedését az 1910-es népszámlálásnál az írók több okra vezetik vissza, és hozzáteszik, csupán természetes szaporulatból nem származhatott. Az okok között szerepelt a természetes asszimiláció, melyre a zsidók és németek mellett a szlovákság volt a legnagyobb arányban hajlandó, továbbá a nem magyar ajkúak jelentősebb mértékben vándoroltak ki az USA-ba, valamint az erőszakos asszimiláció is jelentős szerepet játszott (693.). A magyarosítási törekvésekről megjegyzik, hogy a XX. század elejére sem hozta meg a kívánt hatást, az előbb említett népszámláláson a lakosság majdnem 40 százaléka nem beszélt a hivatalos nyelvet. Viszont komoly mértékű érték el az ország destabilizálásában és a nemzetiségi különbségek elmélyítésében is. A háború alatti időszokról elmondják, hogy a monarchia nemzetiségeinek többsége hűséges volt orszá-

gához, ezt jól tükrözi az is, hogy az orosz fogságba esett szlovák katonáknak csupán mintegy 10%-a csatlakozott csak a csehszlovák hadsereghez.

A monarchián kívüli élet alternatívája felmerülésének okait a szerzők a következőkben látják: az országvezetés addigi politikája, az elhúzódo háború, katonai sikertelenségek, az ország nehéz gazdasági helyzete és a föderációs törekvések kudarca. Kiválási igénnyel elsőként a viszonylag nagy szabadságjogokkal rendelkező horvátok álltak elő 1915-ben (742.). Későbbiekben kifejtik Tomáš G. Masaryk, E. Beneš és M. R. Štefánik szerepét az önálló csehszlovák állam megteremtésében, valamint annak a képnek az elterjesztésében, mely a monarchiát a népek börtönének szándékozott beállítani, ami a valóságot eltúlozta, azonban a mai napig él a szlovák köztudatban. Nincsenek jó véleménnyel Károlyi Mihály és kormányának naiv és hozzá nem értő politikájáról, mely nagyban hozzájárult, hogy színmagyar területek birtokába jutottak az új államok, ahelyett, hogy a nyelvhatárokat vették volna figyelembe (753–757.).

A könyvről összességében elmondható, hogy a bevezetőben megfogalmazott célkitűzéseknek a lehető legjobban megfelelt: átfogó, érthető, és objektív (már amennyire ez lehetséges) művet olvashat az érdeklődő. A szerzők kétszer nyilvánítanak véleményt: egyszer a dualizmus kori nemesi elit hataloméhségét és nemzetiségekkel szembeni politikáját hibáztatják, valamint az erőszakos asszimilációt ítélik el, mint helytelen nemzetépítő eszközt. Másodszor pedig sajnálják, hogy az új államok vezetői ezt a helytelen nemzetiségi politikát tanulták el korábbi államuktól, és a későbbiekben ezt tökéletesítették saját kisebbségeikkel szemben.

E szakirodalom nagy előnye a magyarul olvashatókkal szemben, hogy a magyarok mellett az összes többi kisebbséget is kimerítően tárgyalja. Képet alkot a nemzetiségek társadalomban elfoglalt helyéről, vallásáról, asszimilációs hajlandóságáról, kultúrájáról. Tudatosítja az olvasóban a Magyar Királyság sokszínűségét, melyet úgy értékel, ami által az ország több és nem kevesebb. Többek között ezért is olyan ez a könyv, hogy képes az olvasót elgondolkodtatni, és az arra hajlandót arra készíteni, hogy valós, vagy annak vélt tudását átgondolja, tekintet nélkül nyelvi hovatartozására.

A könyv rámutat arra is, hogy Magyarország történetét túlzó mértékű nacionalizmus nélkül is meg lehet írni.

Peter Kónya a kol.: Dejiny Uhorska (1000–1918), Prešovská univerzitya, Prešov. 2013. 788 + 16 o. kép és térkép.

Bíró Lukovics Anikó